

Ka jačanju institucionalne podrške i unapređenju obrazovanja mladih istraživača

2. Sažetak predloga javne praktične politike

Nacionalni dijalog u oblasti društvenih nauka u Srbiji 2014 – 2016, projekat je kojim koordinira Institut ekonomskih nauka u okviru Regionalnog programa podrške istraživanjima u oblasti društvenih nauka (RRPP). Jedan od ciljeva projekta jeste unapređenje položaja mladih istraživača u oblasti društvenih nauka. U ovom sažetku predstavljeni su osnovni problemi i preporuke za unapređenje mehanizama podrške i obrazovnih programa nastali na bazi istraživanja u okviru projekta. Preporuke su zasnovane na rezultatima anketnog istraživanja pod nazivom Životni standard, institucionalna podrška i obrazovanje mladih istraživača u kom je učestvovalo 356 doktoranada iz oblasti društvenih i humanističkih nauka, kao i na analizi domaćih praksi i evropskih iskustava.

Ka jačanju institucionalne podrške i unapređenju obrazovanja mladih istraživača

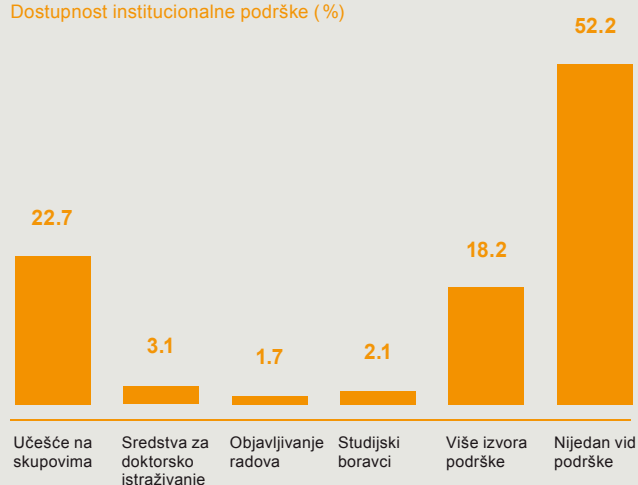
2. Sažetak predloga javne praktične politike

Rezime

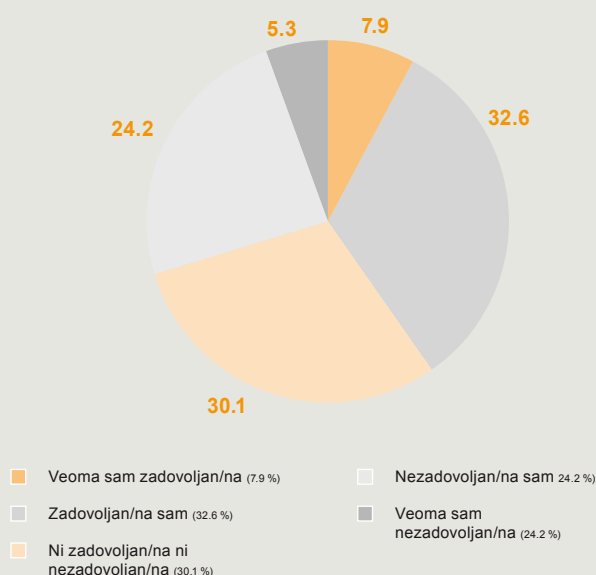
Rezultati istraživanja sprovedenog među 356 doktoranada iz društveno-humanističkih nauka navode na zaključak da su u Srbiji trenutno sukobljene obrazovna i naučna politika. Sukob proizlazi iz neusklađenih strateških izbora. Sa jedne strane, postoji trend omasovljenja doktorskih studija, a sa druge nedovoljno podsticajno okruženje za rad i razvoj mladih istraživača. U kombinaciji sa drugim socio-ekonomskim faktorima, ovo dovodi do toga da je u Srbiji broj doktoranada daleko veći od dostupnih stipendija, da preko polovine mladih istraživača nema nijedan vid podrške matične institucije, niti rešeno stambeno pitanje, a čak petina doktoranada ne uspeva da pokrije osnovne životne troškove. Stoga, ne iznenađuje nezadovoljstvo koje mladi ističu kada su u pitanju uslovi za rad na matičnim institucijama i podrška resornog Ministarstva.

Takođe, rezultati istraživanja ukazuju na to da su doktorski programi u oblasti društvenih nauka u Srbiji nedovoljno fleksibilni i internacionalizovani, a da su istraživačke veštine i primenjivost znanja stečenog u toku studija veoma slabi. Nizak nivo internacionalnosti ogleda se u činjenici da studenti nisu zadovoljni brojem gostujućih inostranih predavača, saradnjom sa inostranim fakultetima, mogućnostima za razmenu i priznavanje bodova stečenih na studijama u inostranstvu. Opseg i raznovrsnost kurseva koji se nude na doktorskim programima ne omogućuje specifičnije naučno profilisanje doktoranada. Pored toga, većina doktoranada ističe da ih studije ne opremaju adekvatnim znanjima za planiranje i sprovođenje empirijskog istraživanja. Ozbiljnost ovog nedostatka u studijskim programima podvlači činjenica da se bez istraživačkih kompetencija ne može doći do ozbiljnih naučnih rezultata i proširenja postojećeg znanja.

Grafikon 1
Dostupnost institucionalne podrške (%)

Grafikon 2
Zadovoljstvo doktorskim studijama (%)

OSNOVNI IZAZOVI:

- I. Materijalni položaj
- II. Uslovi za naučni rad
- III. Internacionalizacija i fleksibilnosti doktorskih programa
- IV. Istraživačka znanja i primenjivost

I PROSTOR ZA UNAPREĐENJE

MATERIJALNI POLOŽAJ MLADIH ISTRAŽIVAČA

Materijalni položaj odnosi se na stambenu situaciju, ukupna mesečna primanja, kao i na plaćanje doktorskih studija. Rezultati istraživanja pokazuju da je materijalni položaj mladih istraživača veoma nepovoljan. Preko polovine doktoranada (56,7%) nema rešeno stambeno pitanje, a tek 2% anketiranih ima podršku institucija po ovom pitanju. Najveći broj mladih istraživača uspeva da zadovolji samo osnovne potrebe (39,9%), dok 20% ne uspeva da pokrije ni osnovne životne troškove, a njima treba dodati i 8,1% onih koji nemaju redovna primanja. Značajan trošak za mlade istraživače predstavljaju visoke školarine za doktorske studije. Više od polovine doktoranada su oni koji nemaju državnu ili institucionalnu podršku, te samostalno plaćaju studije (36,8%) ili im članovi porodice pomažu (14,6%). Imajući to u vidu, ne iznenađuje veoma veliko nezadovoljstvo podrškom Ministarstva. Bezmalobve dve trećine mladih istraživača je nezadovoljno materijalnim položajem, a među njima je čak 36% veoma nezadovoljnih.

„Visina školarina je nerealno visoka za naše uslove, a na pojedinim mestima se za taj ogromni novac ne dobija ništa zauzvat, pa ni korišćenje biblioteka.“

„Stipendistima Ministarstva zabranjeno je da rade, a stipendija pokriva samo školarinu (meni mesečno ostaje 7.000 dinara za život).“

„(Potreban je) Neki vid finansiranja kako studenti ne bi morali da prihvate dodatne radne obaveze kako bi izdržavali sebe i porodicu.“

Izvodi iz istraživanja: doktorandi o problemima sa kojima se susreću

Mere

- Ubrzati završetak već planiranih stanova za mlade istraživače.
- Omogućiti doktorandima da koriste usluge studentskog smeštaja.
- Omogućiti državne garancije ili subvencije za mlade istraživače za dobijanje stambenih kredita po povoljnim uslovima.

- Povećati broj stipendija i budžetskih mesta na doktorskim studijama.
- Sniziti cene školarina za doktorske studije.
- Uključiti veći broj doktoranada u projekte koje realizuju naučne ustanove.

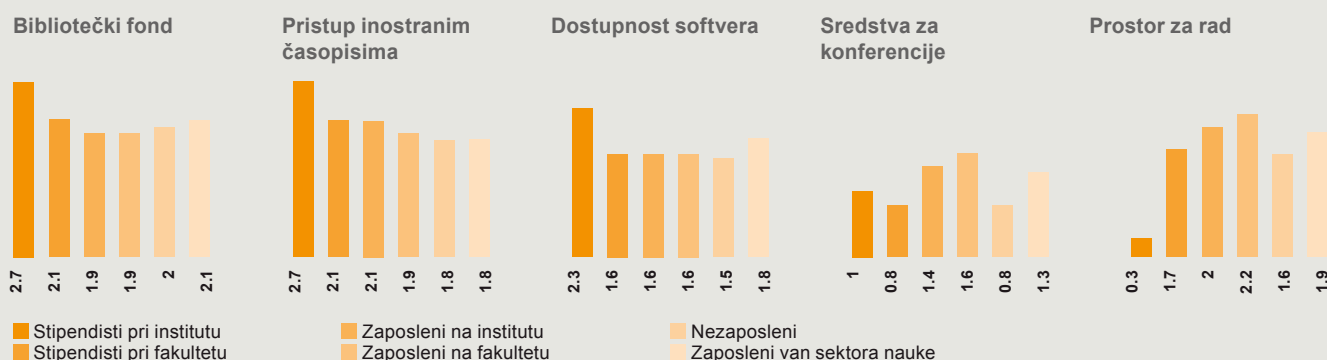
Ko?

- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u saradnji sa upravom za studentski smeštaj bi trebalo da promeni postojeći regulatorni okvir i omogući redovnim studentima doktorskih studija da koriste smeštaj u studentskim domovima.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u saradnji sa Ministarstvom finansija i univerzitetskim fondacijama za rešavanje stambenih potreba mladih bi trebalo da kreira održive i efikasne modele izgradnje stanova za mlade istraživače.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja bi trebalo da podsticajnim merama stimuliše banke da mladim istraživačima odobravaju stambene kredite po povoljnim uslovima kao i da otvore mogućnost uzimanja kredita po povoljnijim uslovima za finansiranje doktorskih studija.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja bi trebalo da obezbedi veći broj budžetskih mesta na doktorskim studijama, kao i da obezbedi veći broj stipendija.
- U dijalogu univerziteta, fakulteta i Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja bi trebalo razmotriti snižavanje cena školarina za doktorske studije kao i uvođenje statusa sufinansirajućeg studenta.
- Univerziteti, fakulteti i instituti bi trebalo da povećaju učešće studenata doktorskih studija u domaćim i međunarodnim naučnim projektima.

Efekti

- Povećan broj studenata ima rešeno stambeno pitanje.
- Poboljšan materijalni položaj mladih istraživača.
- Povećan broj studenata doktorskih studija učestvuje u domaćim i inostranim međunarodnim projektima.
- Smanjena potreba studenata da se honorarno angažuju u ne-naučnim aktivnostima što kao krajnju konsekvencu ima veću posvećenost doktoranada naučno-istraživačkom radu.

Grafikon 3 Zadovoljstvo uslovima za rad u matičnoj instituciji, srednje vrednosti na skali od 1 (nezadovoljni) do 5 (zadovoljni), prema radnom statusu.

II PROSTOR ZA UNAPREĐENJE

USLOVI ZA NAUČNI RAD

Više od polovine doktoranada ističe da njihove matične institucije ne obezbeđuju nijedan vid podrške koja se ogleda u sredstvima za odlaske na naučne skupove u zemlji i inostranstvu, sredstvima za sprovođenje doktorskog istraživanja, objavljivanje radova u međunarodnim časopisima i studijske boravke u inostranstvu. Iz toga proizilazi i nezadovoljstvo mladih uslovima za naučni rad u okviru matičnih institucija. Step (ne)zadovoljstva razlikuje se među pojedinim grupama doktoranada. Nešto manje nezadovoljni prostorom za rad i sredstvima za konferencije su istraživači zaposleni na univerzitetima i institutima. Sa druge strane, stipendisti i nezaposleni istraživači vrlo su nezadovoljni ovim elementima podrške. Rezultati istraživanja ukazuju da su softveri za obradu podataka, inostrani časopisi i bibliotečki fond podjednako (ne)dostupni svim doktorandima. Pored podrške koju im pružaju matične istraživačke institucije, Ministarstvo dodeljuje finansijska sredstva mladim istraživačima na osnovu Programa podsticanja i stipendiranja mladih i nadarenih za istraživački rad za period 2012–2015. godine. Za ove programe konkurisalo je tek 10% doktoranada, dok je 60% njih izrazilo nezadovoljstvo podrškom Ministarstva u ovom domenu.

Mere

- Obezbediti da programi podrške Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja budu dostupni, na kompetitivnim osnovama, svim studentima doktorskih studija bez obzira na radni status, vrstu zaposlenja i zvanje.
- Obezbediti dodatna sredstva za odlaske na naučne skupove i studijske boravke u inostranstvu.
- Omogućiti da doktorandi imaju pristup svakoj biblioteci bez naknade.
- Omogućiti svim doktorandima pristup inostranim časopisima.
- Obezbediti sredstava za sprovođenje (empirijskih) istraživanja u okviru doktorskih radova osnivanjem posebnog republičkog fonda ili programa i stvaranjem naučnih projekata čiji su deo doktorska istraživanja.

Ko?

- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja treba da obezbedi više sredstava za programe podrške mladim istraživačima, posebno za učešće u međunarodnim skupovima i odlaske na studijske boravke u inostranstvu.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, u saradnji sa Narodnom bibliotekom Srbije, treba da obezbedi širi i lakši elektronski pristup inostranim časopisima, kao i da podstakne biblioteke da doktorandima ne naplaćuju članarine.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja treba da kreira poseban program za finansiranje empirijskih istraživanja studenata doktorskih studija.
- Univerziteti, fakulteti i instituti bi trebalo da kreiraju projekte koji će, između ostalog, obezbediti sredstva za sprovođenje (empirijskih) istraživanja u okviru doktorskih studija.

Efekti

- Povećan broj studenata koji može da konkuriše za finansijska sredstva u okviru programa za podršku mladim istraživačima.
- Povećana međunarodna relevantnost i prepoznatljivost istraživačkog rada doktoranada.
- Kvalitetniji rad mladih istraživača i povećano zadovoljstvo bavljenjem naukom usled boljih uslova za naučno-istraživački rad.

III PROSTOR ZA UNAPREĐENJE

INTERNACIONALIZACIJA I FLEKSIBILNOSTI DOKTORSKIH PROGRAMA

Nizak stepen međunarodnog iskustva doktoranada ukazuje na potrebu da se institucije visokog obrazovanja intenzivnije uključe u podsticanje i ove prakse. Čak 52,5% ispitanika nezadovoljno je saradnjom svojih fakulteta sa inostranim institucijama, a 45,4% ispitanika ocenilo je gostovanje predavača iz inostranstva kao nezadovoljavajuće. Pored toga, opseg i različitost kurseva koji se nude na doktorskim programima ne omogućuje ni usmereno ni interdisciplinarno naučno profilisanje doktoranada. Fleksibilnost i izbornost na doktorskim studijama veoma je ograničena za 40,1% ispitanika, a nedovoljna za skoro još 40%. Iako je većina doktoranada iz oblasti društveno-humanističkih nauka zadovoljna radom sa mentorom, potrebno je unaprediti mentorski rad i stvoriti interaktivniju zajednicu koja podstiče komunikaciju između većeg broja istraživača.

Mere

- Omogućiti doktorandima izbor kurseva i sticanje bodova i na drugim fakultetima unutar Srbije.
- Stimulisati kreiranje partnerstava sa inostranim univerzitetima i omogućiti pohađanje određenih kurseva doktorandima uz automatsko priznavanje tako stečenih bodova.
- Stimulisati kreiranje dualnih i zajedničkih diploma sa univerzitetima iz inostranstva.
- Omogućiti više predavanja na kojima bi gostovali predavači iz inostranstva.
- Omogućiti veće uključivanje doktoranada u međunarodne projekte.
- U proces mentorstva doktoranada uključiti kompetentne predavače i istraživače sa matičnog fakulteta, ali i drugih naučnih i naučno-obrazovnih institucija, koji mogu da pruže podršku doktorandima u profesionalnom razvoju i pruže širi uvid u teme od značaja za doktorat.

Ko?

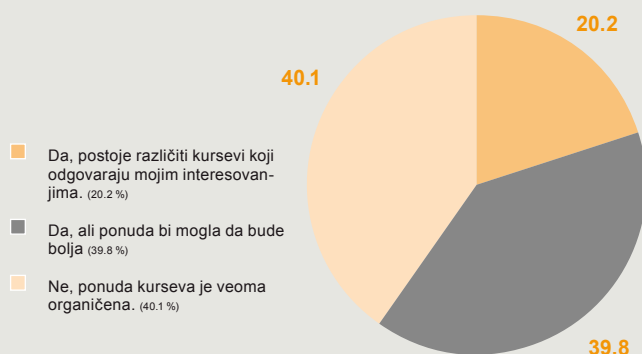
- Fakulteti bi trebalo da otvore svoje programe prema programima srodnih disciplina u zemlji i omoguće internu razmenu studenata.
- Fakulteti bi trebalo da preduzmu inicijativu za kreiranje internacionalnih studijskih programa i omoguće eksternu mobilnost studenata.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja treba da izdvoji dodatna sredstva za podsticanje međunarodne saradnje fakulteta.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja zajedno sa istraživačkim institutima i fakultetima treba da podrži izgradnju istraživačkih kapaciteta institucija za sprovođenje međunarodnih projekata.
- Nacionalni savet za visoko obrazovanje treba da predloži set standarda kojim bi se detaljno regulisali internacionalni programi i omogućilo automatsko priznavanje bodova stečenih u inostranstvu.

Efekti

- Postizanje veće fleksibilnosti studijskih programa.
- Širenje međunarodne saradnje domaćih istraživačkih institucija i pojedinaca.
- Povećanje broja studenata sa međunarodnim iskustvom uz veću integrisanost sa evropskom i svetskom naučnom zajednicom
- Podsticanje mobilnosti studenata.

Grafikon 4

Da li program sadrži dovoljno izbornih kurseva koji pomažu naučnom profilisanju doktoranada?

IV PROSTOR ZA UNAPREĐENJE ISTRAŽIVAČKA ZNANJA I PRIMENJIVOST

Doktorandi se osećaju spremnim (78 %) za sintezu postojećeg znanja i smatraju da mogu da odgovore zahtevima kreiranja novih teorijskih znanja. Situacija je dosta nepovoljnija za mogućnost planiranja i sprovođenja empirijskih istraživanja, jer su ispitanici ocenili da su njihove kompetencije stečene na doktorskim studijama nedovoljne (25,1 %) ili polovične (34,9%). Situacija sa programima obrade podataka još je lošija, imajući u vidu da čak 40,1 % doktoranada nije uopšte imalo priliku da se susretne sa ovim programima. Pored toga, čak polovina ispitanika smatra da nije steklo nikakve kompetencije koje bi im omogućile da se bave izradom predloga praktičnih politika. Drugim rečima, doktorandi se ne obučavaju za izradu konkretnih predloga i mera za unapređenje kvaliteta relevantnih aspekata društvenog života za datu oblast studiranja. Doktorandi ističu prednost neformalnog obrazovanja jer mogu steći veštine i znanja koja nisu u prilici da steknu u svom formalnom obrazovanju, te priliku da se profesionalno usavrše. Na kraju, naglasimo da nepostojanje registra studenata doktorskih studija dodatno otežava praćenje i analizu ovog stepena studija.

Mere

- Unaprediti sadržaj kurseva koji se odnose na empirijske metode istraživanja i obrade podataka.
- Omogućiti studentima primenu istraživačkih veština u okviru doktorskih radova koje uključuju dizajniranje istraživačkog projekta i njegovo sprovođenje.
- Unaprediti primenjivost znanja kroz praktično orijentisanu nastavu na pisanje konkretnih predloga i mera javnih politika.
- Podstaci kreiranje „profesionalnih doktorata“ koji bi odgovarali na potrebe privrede.
- Razviti mehanizam interne kontrole kvaliteta ishoda studijskih programa trećeg stepena, koji bi podrazumevao sistemsko praćenje rezultata uspeha doktoranada, broj osvojenih bodova po godini, dužinu studiranja, te ocenu kvaliteta rada sa mentorima i profesorima i ocenu uslova rada.
- Kreirati bazu podataka doktoranada:
 - oblast studiranja i ekspertizu;
 - iskustvo studiranja i/ili usavršavanja u inostranstvu;
 - mogućnosti saradnje sa inostranim istraživačima i institucijama.
- Definirati akreditovane programe neformalnog obrazovanja koji bi imali mogućnost sticanja bodova i omogućili sticanje prenosivih veština.

Ko?

- Fakulteti bi trebalo da kreiraju sistem interne kontrole kvaliteta studija usmerenog ka beleženju napretka u studijama i praćenju karijernog napretka doktoranda.
- Fakulteti bi trebalo da omoguće sticanje praktičnih veština za pisanje predloga javnih politika.
- Fakulteti u saradnji sa organizacijama iz privatnog sektora trebalo bi da oforme timove sastavljene od stručnjaka iz obe sfere u cilju kreiranja programa koji bi kao ishod imali profesionalne diplome, tj. ekspertska znanja primenjiva u privredi.
- Nacionalni savet za visoko obrazovanje, Ministarstvo omladine i sporta i institucije neformalnog obrazovanja treba da otpočnu diskusiju o priznavanju kompetencija stečenih kroz programe neformalnog obrazovanja.
- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja bi trebalo da kreira bazu podataka doktoranada.

Efekti

- Povećane kompetencije doktoranada u oblasti planiranja i sprovođenja empirijskih istraživanja.
- Povećane kompetencije doktoranada u oblasti pisanja predloga javnih politika.
- Bolja kontrola kvaliteta visokog obrazovanja.
- Poboljšanje ukupnog kvaliteta studija kao i njihovo usklađivanje sa evropskim standardima.
- Registar naučnog potencijala mladih istraživača.

Projekat „Nacionalni dijalog u oblasti društvenih nauka u Srbiji, 2014–2016“ sprovodi se u okviru Regionalnog programa podrške istraživanjima u oblasti društvenih nauka na Zapadnom Balkanu (RRPP), koji vodi Univerzitet u Friburgu, uz finansijsku podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

Institut ekonomskih nauka iz Beograda lokalna je koordinaciona jedinica RRPP-a u Srbiji. Mišljenja izneta u ovom dokumentu mišljenja su autora i ne predstavljaju nužno mišljenja Instituta ekonomskih nauka, Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC) niti Univerziteta u Friburgu.

Bojana Radovanović,
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Beograd

Mihajlo Đukić,
Institut ekonomskih nauka,
Beograd

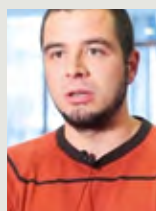
Gazela Pudar Draško,
Institut za filozofiju i društvenu teoriju,
Beograd

Nemanja Krstić,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Nišu

Jelena Kleut,
Filozofski fakultet,
Univerzitet u Novom Sadu

Slobodan Ocokoljić,
Institut za teritorijalni ekonomski razvoj,
Beograd

